
Heidegger-Jahrbuch 2, herausgegeben von Alfred Denker und Holger Zaborowski, Verlag Karl Alber, Freiburg/München 2005, 393 str.

U pretprošlom broju *Prolegomena* (1/2005, str. 126–129) predstavljen je prvi svezak nove publikacije, godišnjaka za istraživanje filozofije Martina Heideggera, *Heidegger-Jahrbuch 1*, što ga izdaju Alfred Denker i Holger Zaborowski. Već je ovaj svezak, koji se bavio Heideggerom i počecima njegova mišljenja (*Heidegger und die Anfänge seines Denkens*), naznačio da se radi o ozbiljnom pothvatu, koji bi u mnogome mogao odrediti daljnji tijek istraživanja, promišljanja i utjecaja Heideggerove filozofije.

Heidegger-Jahrbuch 2 priredili su Alfred Denker, Marion Heinz, John Sallis, Ben Vedder i Holger Zaborowski, a kao članovi savjeta godišnjaka navedeno je pedeset i pet članova, najeminentnijih poznavatelja Heideggerove misli iz cijeloga svijeta. Među njima je i Damir Barbarić iz Zagreba.

Tema drugog sveska, koja je najavljena u prvom, Heideggerovo je razumijevanje Nietzschea i njegove filozofije (*Heidegger und Nietzsche*), shodno izvornoj nakani da svaki svezak bude pripremljen kao priručnik s određenim tematskim težištem.

Ovaj svezak podijeljen je u tri cjeline: dokumentacijski dio (*Dokumentationsteil*), interpretacije (*Interpretationen*) i izvješća o istraživanju (*Forschungsberichte*).

Dokumentacijski dio donosi najprije nekoliko do sada neobjavljenih Heideggerovih tekstova u kontekstu njegovih rasprava i primjedaba o filozofiji Friedricha Nietzschea: o vječnom povratku istoga i nihilizmu i o njihovu nadvladavanju; o volji za moći; o zaboravljenosti bitka; o Schopenhaueru i Nietzscheu i njihovu razumijevanju istine i umjetnosti, čovjeka i iskaza o temelju (*Satz vom Grund*). Ovdje je donesena i Heideggerova korespondencija s Nietzscheovim arhivom u Weimaru, s kojim je on surađivao kao član znanstvenog savjeta, adresati su mu Karl Schlechta, Richard Leutbeußer, Richard i Max Oehler, kao i korespondencija Martina i Fritza Heideggera s nakladnikom Güntherom Neskeom. Osobito zanimljiva i korisna svima koji se bave odnosom Heideggera prema Nietzscheu jest i ovdje objavljena prerađena i poboljšana konkordancija reference Nietzschea u Heideggerovim spisima, koja je prvi put objavljena pod naslovom “Nietzsche in Heideggers Schriften”, u Djavid Salehi / Rüdiger Schmidt (ur.), *Nietzsche. Text – Kontext*, Weimar 2000, str. 100–143.

Interpretacijski dio ovog sveska donosi nekoliko priloga koji osvjetljavaju Heideggerov misaoni put i njegove postavke.

Michael E. Zimmermann iz New Orleansa, SAD, u svom članku “Die Entwicklung von Heideggers Nietzsche-Interpretation” (“Razvoj Heideggerove interpretacije Nietzschea”, str. 97–116) zastupa tezu da je na Heideggerovu interpretaciju Nietzschea snažno utjecao Ernst Jünger, što pokazuje i

nedavno objavljeni Heideggerov svezak *Zu Ernst Jünger (O Ernstu Jüngeru, Gesamtausgabe 90, 2004)*.

Jeffrey L. Powell iz Huntingtona, SAD, u prilogu “Die Nietzsche-Vorlesungen im Rahmen des Denkweges Martin Heideggers” (“Predavanja o Nietzscheu u okviru misaonog puta Martina Heideggera”, str. 117–132) tematizira poteškoće kod prosuđivanja odnosa između Heideggera i Nietzschea u kontekstu pojma i funkcije ponavljanja (*Wiederholung*) u tekstovima obaju mislilaca, koje u *Prinosima filozofiji (Beiträge zur Philosophie)* dobiva naziv “prijelaz” (*Übergang*). On pritom ponavljanje prijelaza i vječni povratak istoga promatra kao ono što Heideggera i Nietzschea povezuje i sa sobom donosi teškoću da ih se jasno razlikuje.

Katrin Meyer iz Basela, Švicarska, u svojoj studiji “Denkweg ohne Abschweifungen. Heideggers Nietzsche-Vorlesungen und das Nietzsche-Buch von 1961 im Vergleich” (“Misaoni put bez odstupanja. Heideggerova predavanja o Nietzscheu i knjiga o Nietzscheu iz 1961. u usporedbi”, str. 132–156) uspoređuje 1961. objavljena predavanja o Nietzscheu *Nietzsche I* i *Nietzsche II* s originalnom izvedbom predavanja u tridesetim i četrdesetim godinama, te ustanovljuje da kasnije izdanje oslabljuje početnu emfatičnost kod čitanja Nietzschea i ublažava kritiku kršćanske kulture i demokracije.

Ben Vedder iz Nijmegena, Nizozemska, u članku “‘Gott ist tot’. Nietzsche und das Ereignis des Nihilismus” (“‘Bog je mrtav’. Nietzsche i događanje nihilizma”, str. 157–173), koji je ustvari sažetak Heideggerove interpretacije Nietzschea, promišlja implikacije onto-teološke strukture metafizike, koja u moderno vrijeme vodi prema subjektiviranju stvarnosti. To čini na osnovi Heideggerove interpretacije Nietzschea, koji za Heideggera ostaje metafizičar. Pritom naglašava da smrt metafizičkog boga omogućuje historiziranje bogova.

Marion Heinz iz Siegena, Njemačka, u svojoj raspravi “‘Schaffen’. Die Revolution von Philosophie. Zu Heideggers Nietzsche-Interpretation 1936/37” (“‘Stvaranje.’ Revolucija filozofije. O Heideggerovoj interpretaciji Nietzschea 1936/37”, 174–192) tvrdi da je rezultat prve Heideggerove interpretacije Nietzschea da je umjetnost ili “stvaranje” nova paradigma obveznosti koja nadvladava nihilizam. Isto tako raspravlja o konsekvencama ove paradigme za filozofiju i njezin odnos prema politici.

John Sallis iz Bostona, SAD, u studiji “Die Verwindung der Ästhetik” (“Svladavanje estetike”, str. 193–205) istražuje Nietzscheovu estetiku kao posljednje napuštanje metafizike umjetnosti i kao radikaliziranje estetike do samo-svladavanja. Pritom dolazi do zaključka da Heidegger granice Nietzscheov estetike određuje tako da se ona svladava u pravcu mišljenja umjetnosti, koje je primarno orijentirano prema umjetničkom djelu.

Iris Därmann iz Lüneburga, Njemačka, u prilogu “‘Was ist tragisch?’ Nietzsches und Heideggers Erfindungen der griechischen Tragödie im Widerstreit” (“‘Što je tragično?’ Nietzscheova i Heideggerova iznalaženja grčke tragedije u sporu”, str. 206–221) postavlja tezu da Nietzsche pokušava pre-

kinuti s platoničkim i aristotelovskim razumijevanjem tragedije, te tako dovodi do potresa u zapadnjačkoj estetici, dok Heidegger nastavlja s platoničkim i aristotelovskim predrasudama u odnosu na kazalište.

Ad Verbrugge iz Amsterdama, Nizozemska, u svojoj raspravi "Heimkehr des Abendlandes. Nietzsche und die Geschichte des Nihilismus im Denken von Spengler und Heidegger" ("Povratak zapada kući. Nietzsche i povijest nihilizma u mišljenju Spenglera i Heideggera", str. 222–238) uspoređuje Spenglerovu i Heideggerovu interpretaciju Nietzschea i to u kontekstu pitanja o nihilizmu. Pritom se neka Spenglerova pitanja i problemi promatraju u odnosu na Heideggerovo mišljenje bitka i postavlja zahtjev novog promišljanja tehnike i nihilizma.

Babette Babich iz New Yorka, SAD, u članku "Poesie, Eros und Denken bei Nietzsche und Heidegger. Heideggers Nietzsche-Interpretation aus der Sicht der Nietzsche-Forschung" ("Poezija, eros i mišljenje kod Nietzschea i Heideggera. Heideggerova interpretacija Nietzschea s gledišta istraživanja Nietzschea", str. 239–264) ustanovljuje činjenicu da su, za razliku od Heideggera, istraživači njegova mišljenja skloni Nietzschea kao mislioca i filozofa ne uzimati ozbiljno. Stoga se, slijedeći Heideggera, okreće klasičnom pojmu filozofije kao ljubavi prema mudrosti, te raspravlja o ljubavi u odnosu na eros i erotsko i kod Nietzschea i kod Heideggera, pri čemu razmišlja i o jeziku i pjesništvu, koji dolaze do izražaja u glazbi i šutnji.

Dieter Thomä iz St. Gallena, Švicarska, u svom prilogu "Die Philosophie des Lebens jenseits des Biologismus und diesseits der 'Geschichte der Metaphysik'. Bemerkungen zu Nietzsche und Heidegger mit Seitenblicken auf Emerson, Musil und Cavell" ("Filozofija života s onu stranu biologizma i s ovu stranu 'povijesti metafizike'. Primjedbe o Nietzscheu i Heideggeru s prijekim pogledima na Emersona, Musila i Cavella", str. 265–296) pokušava iznaći razlike između Nietzscheova i Heideggerova poimanja života i metafizike, te u pitanje staviti Heideggerovu interpretaciju Nietzschea. Pritom za to nastoji naći potvrdu i kod drugih autora.

Harald Seubert iz Hallea a. d. Saale, Njemačka, u članku "Nietzsche, Heidegger und das Ende der Metaphysik" ("Nietzsche, Heidegger i kraj metafizike", str. 297–320) nastoji pokazati da Heideggerovo bivstveno-povijesno promišljanje Nietzschea osvjetljuje i kraj zapadnjačke metafizike i kraj moderne. Pritom raspravlja i o Nietzscheovu i o Heideggerovu vrednovanju grčke filozofije, kao i o nadvladavanju metafizike, te o njezinu odnosu prema događanju umjetnosti.

Werner Stegmaier iz Greiswalda, Njemačka, u svom prilogu "Nietzsche und Heidegger" ("Nietzsche i Heidegger", str. 321–335) Heideggerovu interpretaciju Nietzschea vidi kao jako uspješnu s obzirom na činjenicu da su veliki filozofi prema svojim prethodnicima rijetko pravedni. No Nietzscheovoj filozofiji Heidegger je, prema njemu, oduzeo posebnost time što se previše okrenuo njegovu nihilizmu, što je zbog nevolja njegova vremena ipak razumljivo.

Ovaj svezak godišnjaka o Heideggeru donosi i nekoliko *izvješća o istraživanju* njegove filozofije na nekoliko jezičnih područja.

Tako Tracy Colony iz Berlina u svom izvješću "Die deutschsprachige Rezeption von Heideggers Nietzsche-Interpretationen" ("Njemačko-govorna recepcija Heideggerovih interpretacija Nietzschea", str. 339–347) navodi najvažnija istraživanja na njemačkom govornom području; Robert Bernasconi iz Memphisa prilogom "Heideggers *Nietzsche* wieder in seinen Kontext stellen. Der Beitrag der englischsprachigen Forschung" ("Heideggerova *Nietzschea* opet staviti u njegov kontekst. Prinos englesko-govornom istraživanju", str. 348–353) izvješćuje o engleskom govornom području; Virgilio Cesarone iz Leccea člankom "Die Hauptzüge der Rezeption von Heideggers Nietzsche-Interpretation in Italien" ("Glavne crte recepcije Heideggerove interpretacije Nietzschea u Italiji", str. 354–362) bavi se talijanskim istraživanjima; Marc de Launay iz Pariza prilogom "Heideggers *Nietzsche* und seine Rezeption in Frankreich" ("Heideggerov *Nietzsche* i njegova recepcija u Francuskoj", str. 363–372) izvješćuje o stanju u Francuskoj; Juan L. Vermal iz Palma de Mallorca svojim tekstom "Über die Spanische Rezeption von Heideggers *Nietzsche*" ("O španjolskoj recepciji Heideggerova *Nietzschea*", str. 373–380) istražuje domete španjolskog govornog područja u promišljanju Heideggerove interpretacije Nietzschea.

Ivan Kordić

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb
ivan.kordic1@zg.htnet.hr

Ian Stewart, *Kocka li se Bog? Nova matematika kaosa*, prevela Vjera Lopac, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003, 480 str.

Odmah se na početku može postaviti pitanje: Može li se o kaosu išta smislamo reći? Kaos je nešto što je nepravilno, nepredvidivo, nered, nešto o čemu je teško, ako je uopće moguće, bilo što znati.

Pojam "kaos" nije, međutim, samo izraz za nered ili slučaj nego je to sasvim novi pojam koji, grubo govoreći, u današnjoj znanosti znači da se neki deterministički sustav ponaša na nesređen, prividno kaotičan način. Kaos nije, međutim, nešto egzotično nego je nešto svakodnevno kao što je pravilnost, periodičnost na koju smo se jednostavno navikli. Kaos je nešto novo na što se trebamo naviknuti. Od 1989. govori se i piše o tzv. "teoriji kaosa". Kaos, međutim, nije teorija u strogom znanstvenom smislu. Izraz teorija re-